

hectare) consisting of coarse sand, which had been exposed after the demolition of some buildings.

Bijlage 1

Soortenlijst 2006-2008 Vliegbasis Gilze-Rijen

Chrysididae

Hedychrum nobile

Mutillidae

Myrmosa atra

Smicromyrme rufipes

Tiphiidae

Tiphia femorata

Pompilidae

Anoplius infuscatus

Anoplius viaticus

Arachnospila spissa

Caliadurgus fasciellus

Dipogon subintermedius

Episyron rufipes

Evagetus dubius

Pompilus cinereus

Prionemesis fennica

Prionemesis parvula

Prionemesis perturbator

Vespidae

Dolichovespula saxonica

Eumenes coarctatus

Eumenes papillarius

Eumenes pedunculatus

Symmorphus bifasciatus

Vespa crabro

Vespula rufa

Vespula vulgaris

Sphecidae s. str.

Ammophila sabulosa

Crabronidae

Alysson spinosus

Astata boops

Cerceris arenaria

Cerceris quadrifasciata

Cerceris rybyensis

Crabro cribrarius

Crabro peltarius

Crabo scutellatus

Crossocerus annulipes

Crossocerus exiguus

Crossocerus palmipes

Crossocerus wesmaeli

Ectemnius cavifrons

Ectemnius continuus

Ectemnius lapidarius

Lestica alata

Lestica subterranea

Lestiphorus bicinctus

Lindenius albilabris

Lindenius pygmaeus

Mellinus arvensis

Mimesa equestris

Oxybelus bipunctatus

Oxybelus uniglumis

Passaloecus insignis

Pemphredon inornata

Philanthus triangulum

Apidae s.l.

Andrena angustior

Andrena barbilabris

Andrena carantonica

Andrena chrysosceles

Andrena cineraria

Andrena clarkella

Andrena denticulata

Andrena dorsata

Andrena flavipes

Andrena fulva

Andrena fuscipes

Andrena haemorrhoa

Andrena helvola

Andrena nitida

Andrena praecox

Andrena tibialis

Andrena vaga

Andrena ventralis

Anthidium strigatum

Apis mellifera

Bombus hypnorum

Bombus lapidarius

Bombus lucorum s.l.

Bombus pascuorum

Bombus pratorum

Bombus terrestris

Chelostoma rapunculi

Colletes cunicularius

Colletes fodiens

Colletes succinctus

Coelioxys inermis

Dasygaster hirtipes

Epeolus cruciger

Halictus rubicundus

Heriades truncorum

Hylaeus communis

Hylaeus rinki

Lasioglossum albipes

Lasioglossum calceatum

Lasioglossum leucopus

Lasioglossum leucozonium

Lasioglossum lucidulum

Lasioglossum morio

Lasioglossum sabulosum

Lasioglossum sexnotatum

Lasioglossum sexstrigatum

Lasioglossum villosulum

Lasioglossum zonulum

Megachile ligniseca

Megachile versicolor

Nomada femoralis

Nomada flava

Nomada fuscicornis

Nomada goodeniana

Nomada lathburiana

Nomada marshamella

Nomada rufipes

Tachysphex obscuripennis

Nomada sheppardana

Nomada signata

Nomada succincta

Osmia cornuta

Osmia uncinata

Osmia rufa

Panurgus calcaratus

Sphecodes crassus

Sphecodes gibbus

Sphecodes miniatus

Sphecodes pellucidus

Sphecodes puncticeps

Sphecodes reticulatus

Sphecodes rubicundus

Sphecodes scabricollis

De driedoornige metselbij (*Hoplitis tridentata*) maakt een sprong naar het noorden

Jan Smit

Inleiding

In de laatste jaren zijn er verschillende zuidelijke bijen- en wespensoorten naar het noorden aan het oprukken. Enkele voorbeelden hiervan uit ons land zijn *Colletes bederae*, *Eumenes coronatus*, *Hylaeus difformis*, *Polistes dominulus*. De metselbij *Hoplitis tridentata* (Dufour & Perris, 1840) was in ons land tot dusver alleen bekend uit Zuid-Limburg, maar deze soort is nu bij Giesbeek aan de IJssel gevonden. In 2008 is er ook een exemplaar in Duitsland in Westfalen gevonden, het lijkt er op alsof deze soort het areaal eveneens naar het noorden aan het uitbreiden is.

Metselbijen

In Nederland komen twee bijengenera voor die tot de metselbijen gerekend worden: *Hoplitis* en *Osmia*. Van het genus *Hoplitis* komen 9 soorten voor in ons land en van *Osmia* 11 soorten. Ze worden metselbijen genoemd omdat de vrouwtjes van veel soorten de wanden tussen de broedcellen metselen van leem, klei, zand en steentjes. Een aantal soorten gebruikt fijngekauwd plantenmateriaal om de tussenwanden van te maken.

Verspreiding *Hoplitis tridentata*

Deze metselbij komt voor in Zuid- en Midden-Europa, in Duitsland tot Berlijn, naar het oosten tot in centraal Azië, Turkije en de Kaukasus. Uit Nederland waren tot dusver 6 exemplaren bekend, 3 mannetjes en 3 vrouwtjes. Alle vangsten waren uit Zuid-Limburg: Maastricht (ENCI-groeve en Lage Fronten), van de Vrakelberg en van de emplacements in Eijsden en Simpelveld. Deze soort is pas recent opgedoken in ons land, de eerste vangst is van 1993 en de tot dusver laatste vangst was uit 2007. Op 4 juli 2009 heb ik een vrouwtje gevangen bij Giesbeek (Ge.), in een uiterwaardgebied aan de IJssel (Fig. 1).

In de Duitse deelstaat Westfalen, die aan Nederland grenst, is in 2008 voor het eerst een exemplaar van *Hoplitis tridentata* gevonden bij Halle-Künsebeck (ten westen van Bielefeld), ook een vrouwtje (Adorf et al. 2009).

Fig. 1. Vindplaatsen van *Hoplitis tridentata* in Nederland. (Bron EIS-Nederland).

Uiterlijk en levenswijze

Zowel de wetenschappelijke naam als de Nederlandse naam heeft *Hoplitis tridentata* te danken aan het zevende tergiet van het mannetje, dat is op twee plekken diep uitgesneden, zodat er drie lange tanden gevormd zijn (Fig. 2). Het is een tamelijk robuuste metselbij van 10-12 mm groot. Beide geslachten zijn bij vergroting onmiskenbaar te herkennen aan de opstaande achterrand van de kop, dat heeft geen andere metselbij in ons land (Fig. 3).

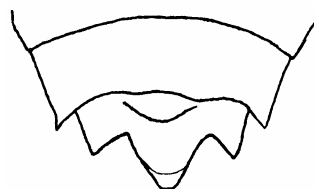

Fig. 2. *Hoplitis tridentata*, laatste tergieten mannetje.

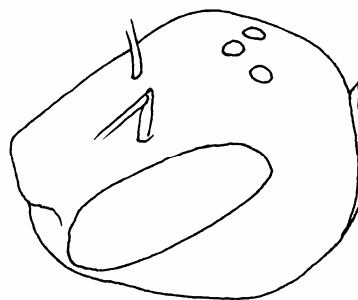

Fig. 3. *Hoplitis tridentata*, kop vrouwtje.

Hoplitis tridentata maakt het nest in dorre plantenstengels, die in het midden een kern van merg hebben. Voorbeelden hiervan zijn toortsen (*Verbascum*), bijvoet (*Artemisia vulgaris*), kaardenbol

(*Dipsacus*) en fijnstraal (*Erigeron*) (Westrich 1989). Het is een van de weinige inlandse bijensoorten waarvan het vrouwtje zelf een gang knaagt in het merg van de stengels van planten. Ze bijt met haar bovenkaken stukjes merg los en duwt die uit de gang naar buiten met haar poten en kaken (Westrich 2008). De voorkeur gaat uit naar solitaire, rechtopstaande stengels. Als die niet voorhanden zijn, kan ze het nest ook maken in afgebroken stengels van braam, die staan echter zelden rechtop. De gang die door het knagen ontstaat, is 5-6 mm in doorsnede. De broedcellen liggen uiteraard lineair, de tussenwanden en afsluitprop worden van fijn gekauwd plantenmateriaal gemaakt. De broedcellen worden bevoorrad met stuifmeel van verschillende soorten vlinderbloemigen, in één broedcel bevindt zich vaak stuifmeel van twee soorten vlinderbloemen. Het exemplaar bij Giesbeek werd gevangen op rolklaver (*Lotus corniculatus*), evenals het exemplaar van Simpelveld. De jonge bijen knagen zich bij het uitkomen meestal zijwaarts door de stengel naar buiten.

Als broedparasieten noemt Westrich (1989) *Stelis minuta* en *Stelis ornatula*.

De vliegtijd in Duitsland is voor het mannetje van half mei tot eind juli en voor het vrouwtje van begin juni tot eind augustus. De drie Nederlandse mannetjes zijn uit juni, de vier vrouwtjes uit juli en augustus.

Discussie

De vangst van *Hoplitis tridentata* in 2009 is een flink stuk verder naar het noorden in ons land, dan de tot dusver bekende vangsten. Dit kan mogelijk een ver afgedwaald exemplaar geweest zijn. Maar mede gelet op de vangst van dezelfde soort in Westfalen, in welke deelstaat de soort niet eerder werd gevangen, zou dit wel eens kunnen duiden op een verder uitbreiden van het areaal van deze bij, via het dal van de Rijn. Het is dus zaak, vooral tussen Zuid-Limburg en de IJssel, goed te letten op plekken met overjarige plantenstengels (die zijn er helaas niet zoveel), gecombineerd met het voorkomen van een behoorlijke

populatie vlinderbloemen. De mogelijkheid bestaat dat ook daar de driedoornigee metselbij opduikt.

Dank aan EIS-Nederland voor het verspreidingskaartje.

Literatuur

- Adorf, L., C. Bleidorn, H. Dudler, U. Schlichting & C. Venne, 2009. Erstnachweise. - www.stechimmen-owl.de. [geraadpleegd: oktober 2009]
- Westrich, P., 1989. Die Wildbienen Baden-Württembergs. Spezieller Teil. - Eugen Ulmer Verlag, 437-972.
- Westrich, P., 2008. *Osmia tridentata* (Dreizahn-Mauerbiene): Nestbau im Pflanzenstengel. - www.eucera.de/forschung/beobachtung2008.php [geraadpleegd: oktober 2009]

Summary

The mason bee *Hoplitis tridentata* was found in the Netherlands for the first time in 1993. Until recently there had been only six sightings, all of them in South Limburg. In 2009 the species was also found near Giesbeek (Gelderland) along the IJssel, quite a bit farther north.

Na de klimopbij nu ook de oliekever *Stenoria analis* in Nederland

En een oproep voor Europese waarnemingen van deze kever

Ivo Raemakers

Triungulinen in de tuin

Dat de klimopbij (*Colletes hederae*) het in Nederland en de rest van Europa prima doet, moge duidelijk zijn. De soort krijgt veel aandacht in tijdschriften en op het internet, deels vanwege de late herkenning als afzonderlijke, laat in het jaar vliegende soort, deels als lid van een evolutionair interessante soortgroep, maar zeker ook vanwege zijn recente noordwaartse expansie (vgl. Moenen 2005, Roberts & Vereecken 2009, Vereecken et al. 2009). Met een areaalgrens die vooralsnog door het (uiterste?) zuiden van Nederland loopt, staat dit laatste aspect ook bij ons sterk in de belangstelling. De uitbreiding in Zeeland wordt op de voet gevolgd (Smit & de Wilde 2008), de soort blijkt naar waarnemingen van Pieter van Breugel (schrift. med.) in 2009 inmiddels ook in de noordelijke helft van Brabant te zijn opgedoken en in Zuid-Limburg wordt de soort nog steeds algemener. Zo verscheen de

klimopbij dit jaar ook voor het eerst in mijn tuin in Gronsveld. Al op 14 augustus, toen de waardplant klimop (*Hedera helix*) nog in bloei moest komen, vlogen de eerste, volledig verse mannetjes op de kruisdistel *Eryngium planum*. Een week later verschenen ook de eerste vrouwtjes die toen vooral nectar zochten op wilde marjolein (*Origanum vulgare*). Dit vroege verschijnen - Smit & de Wilde (2008) noemen begin september als verschijningsdatum en Roberts & Vereecken (2009) spreken zelfs van half september - betekent vrijwel zeker dat de soort in 2008 in of bij mijn tuin genesteld moet hebben. Tot dusver heb ik helaas nooit nesten in mijn tuin kunnen vinden. Hoewel het opduiken van een nieuwe tuinsoort op zichzelf al leuk is, de tuinscore staat nu ergens rond de 130, werd het nog veel interessanter toen op 22 augustus bleek dat enkele klimopbijmannetjes tientallen triungulinen (drieklauwige met bijen meeliftende oliekeverlarven) bij zich droegen (Figuur 1). Gezien de draagbij, het seizoen en de oliekeversoorten die uit Nederland en omgeving bekend zijn, was er ten aanzien van de soortsvraag eigenlijk maar één conclusie mogelijk: *Stenoria analis* (Schaum)! Deze oliekever was tot dusver niet bekend uit Nederland, maar Belgische waarnemingen uit 2007 en 2008 van Jelle Devalez en Nico Vereecken (vgl. <http://www.flickr.com/photos/90408805@N00/sets/72157607463849348/>) maakten het verschijnen in Nederland wel waarschijnlijk.

Figuur 1 Triungulinen van *Stenoria analis* op een Gronsvelds klimopbijmannetje. Foto Ivo Raemakers.

Een kever in Maastricht

Hoewel het eigenlijk niet anders dan om *Stenoria analis* kon gaan, was de vondst van uitsluitend larven toch niet echt bevredigend. Jonge oliekeverlarven zijn namelijk in de meeste gevallen, en zo ook bij *S. analis*, (nog) niet op naam te brengen met op morfologische kenmerken gebaseerde tabellen. Met volwassen oliekevers kan dit wel. De waarneming van